

Marta Dziarnowska*

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Problematyka sytuacji społecznej homoseksualnych kobiet jako potencjał do zastosowania badań eklektycznych

KEYWORDS

eclectic research, LGBTQIA,
homosexual women, social
situation

ABSTRACT

Dziarnowska Marta, *Problematyka sytuacji społecznej homoseksualnych kobiet jako potencjał do zastosowania badań eklektycznych* [The issue of social situation of homosexual women as a potential for using eclectic research]. *Kultura – Społeczeństwo – Edukacja* nr 1(15) 2019, Poznań 2019, pp. 121–139, Adam Mickiewicz University Press. ISSN 2300-0422. DOI 10.14746/kse.2019.15.8.

Scientists practicing social sciences issues more and more often undertake constructing and performing eclectic research projects. Nowadays, qualitative and quantitative approaches are thought to be equivalent. Their results can be characterized by complementarity, facilitation and/or triangulation.

The article presents two research papers – quantitative which is represented by a report titled ‘Social situation of LGBT people in Poland. Report 2015-2016’ written by organizations supporting LGBTQIA environments – and quantitative master thesis titled ‘The quality of life of homosexual women – cases study’. These projects arose in similar time, but they were developed and conducted independently. Compared results are connected to issues of functioning of homosexual women in a range of identical or approximate categories of both researches.

The main aim of the article is to show the validity of quantitative and qualitative currents connection on the example of presented papers – despite of distinctiveness of these two conceptions their results illustrate each other in many questions. The quantitative publication pictures

---

* ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8199-6716>.

the scale of the phenomenon while the qualitative one gives the context of gathered data. In presented text it is shown not only how the results complement one another, but also how they mutually verify and give a possibility to widen the cafeteria of dependent variables or categories of thematic-notion frame.

The secondary aim of the paper is to outline the problematic aspects of functioning of homosexual women in environments and social groups to which they belong. The article is rich in references that discusses in details mentioned issues; these are: an attitude toward public institutions and politics in Poland, conditions of sexual orientation openness, professional, family and social relations, same-sex relationships and a violence motivated by prejudices.

The awareness of benefits from using the eclectic approach in examining social phenomena can arise the cognitive value of research projects and as an effect increase effectiveness of actions in favour of nonheteronormative individuals.

Wprowadzenie

Istota postawionych problemów badawczych generuje refleksję nad charakterem projektu badań, który poprzez zastosowane metody pozwoli wyczerpująco odpowiedzieć na zawarte w nim pytania (Flick, 2012: 30–32). Nurty jakościowy i ilościowy, traktowane niegdyś jako opozycyjne, uważane są współcześnie za mogące się uzupełniać. Dlatego też bardzo częstą praktyką staje się dwuwymiarowe spojrzenie na problem badawczy – zarówno z perspektywy skali danego zjawiska, jak i z płaszczyzny pojedynczych historii, które się w nim realizują.

W literaturze przedmiotu istnieją sugestie odnoszące się do łączenia podejścia jakościowego i ilościowego. Martyn Hammersley (2013: 11–12) wskazuje na trzy sposoby tego działania, zaznaczając, że może być ich więcej. Wymienione przez niego są następujące:

- triangulacja: wyniki badań obu paradygmatów służą do sprawdzenia siebie nawzajem;
- facylitacja: badania przeprowadzone w jednym z nurtów dostarczają hipotez i inspiracji, które mogą być wykorzystane w drugim podejściu badawczym;
- komplementarność: nurt jakościowy i ilościowy wzajemnie się uzupełniają, dają szerszy opis badanego zagadnienia.

Teoretycznego rozpatrzenia wymaga również kwestia reprezentatywności wyników badań jakościowych. Uogólnianie danych tego typu obliguje do rezygnacji

z kontekstu, w którym ulokowany jest przebadany przypadek i zastanowienia się, w jakich innych kontekstach wysnuta teoria zachowuje warunek trafności (Flick, 2011: 194–195). Generalizacja ta nie będzie natury statystycznej, ale przyjmie semantyczny i logiczny charakter (cyt. za: Staś-Romanowska, 2010: 104). Co więcej, określeniu reprezentatywności wyników badań jakościowych sprzyja powiązanie ich z wynikami badań ilościowych (Silverman, 2012: 269–276).

Niniejszy artykuł stanowi prezentację dwóch prac naukowych, osadzonych w różnych metodologiach, ale posiadających zbliżone cele i pytania o stan interesujących zjawisk. Odnosząc się do przedstawionych powyżej sposobów łączenia perspektyw badawczych, należy zaznaczyć, że prace te są w swoisty sposób komplementarne (choć powstały niezależnie od siebie) oraz w ich ramach można zastosować triangulację.

Jednym z dwóch celów, które prezentowany tekst ma zrealizować, jest próba egzemplifikacji dopełniania się podejścia jakościowego i ilościowego. Pierwsze z nich – jakościowe – stanowią przeprowadzone przeze mnie badania na potrzeby pracy magisterskiej o tytule *Jakość życia homoseksualnych kobiet – studium przypadków*¹, drugie – ilościowe – reprezentuje publikacja zatytułowana *Sytuacja społeczna osób LGTBTA w Polsce. Raport za lata 2015–2016*, napisana z inicjatywy trzech organizacji związanych ze środowiskami LGBTQIA, a więc Kampanii Przeciw Homofobii², Lambdy Warszawa³ oraz Trans-Fuzji⁴.

Kolejnym, drugorzędnym, celem artykułu jest ponowne nakreślenie charakteru jednostkowego i społecznego funkcjonowania homoseksualnych kobiet oparte na wnioskach płynących zarówno z przywołanej publikacji, jak i z badań, które przeprowadziłam.

---

¹ Praca magisterska napisana pod kierunkiem dr. Tomasza Bajkowskiego.

² Organizacja pozarządowa założona w 2001 roku, zajmująca się przeciwdziałaniem przemocy i dyskryminacji wobec osób nieheteronormatywnych. Realizując misję organizacji, jej działacze angażują się w rzecznictwo polityczne, społeczne i prawne, edukację i tworzenie ruchu sojuszniczego. Źródło: <https://kph.org.pl>.

³ Stowarzyszenie powstałe w 1997 roku w Warszawie. Celem osób zaangażowanych w jego działalność jest pomoc jednostkom, które znalazły się w trudnej sytuacji życiowej ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową. Zapewnienie bezpiecznej przestrzeni do budowania pozytywnej tożsamości LGBTQ oraz pomoc ekspercka potrzebującym stanowią misję stowarzyszenia. Źródło: <http://lambdawarszawa.org>.

⁴ Organizacja pozarządowa założona w 2008 roku działająca na rzecz praw osób transpłciowych. Misja organizacji oscyluje wokół czterech aspektów: rzecznictwa (analiza stanu prawnego w zakresie praktyk i regulacji odnoszących się do jednostek transpłciowych), wsparcia (grupy wsparcia, wsparcie psychologiczne, spotkania towarzyskie), edukacji (warsztaty z zakresu transpłciowości), działalności kulturalnej (organizacja i promocja wydarzeń kulturalnych przyjaznych osobom transpłciowym). Źródło: <http://fundacja.transfuzja.org>.

Oba postawione dążenia zostaną zrealizowane symultanicznie, gdyż praca w mniejszym stopniu ma charakter poznawczy – wyniki obu badań w większości zostały szczegółowo przedstawione w osobnych publikacjach (Świder, Winiewski, 2017; Dziarnowska, 2016a; Dziarnowska, 2016b; Piksa⁵, 2016) – jej głównym zadaniem jest zobrazowanie możliwości współlistnienia i zazębiania się jakościowego i ilościowego podejścia badawczego.

Założenia metodologiczne i zmienne niezależne analizowanych badań

Badania na potrzeby publikacji organizacji LGBTQIA były prowadzone od listopada 2016 roku do lutego 2017 roku (Świder, Winiewski, 2017: 14). Respondentów (z założenia osoby homoseksualne, biseksualne, transpłciowe, aseksualne) pytano o ich doświadczenia i sytuację na przestrzeni lat 2015 i 2016. Dane zostały zgromadzone za pomocą kwestionariusza dystrybuowanego w Internecie na portalach związanych z problematyką tychże środowisk; następnie poddano je opracowaniu statystycznemu (Świder, Winiewski, 2017: 13–14). Pytania zawarte w kwestionariuszu pokrywały taki oto zakres tematyczny (Świder, Winiewski, 2017: 14): zdrowie, praca, edukacja, życie rodzinne, przemoc i dyskryminacja, dobrostan psychiczny, przekonania społeczno-polityczne oraz podejście do związków.

Dobór próby przy badaniu grup społecznie wrażliwych, narażonych na stygmatyzację, stanowi zazwyczaj problematyczną kwestię. Jak zaznaczają autorzy pracy, tak było także w trakcie ich działań, gdyż trudno mówić o próbie zapewniającej reprezentatywność wyników badań, podczas gdy brak danych o liczbie osób nieheteronormatywnych w Polsce (Świder, Winiewski, 2017: 14–18). Co więcej, ze względu na sposób i „miejsca” rozpowszechniania kwestionariusza (tematyczne portale internetowe), osoby biorące udział w badaniu to w większości ludzie młodzi i w pewnym stopniu zaangażowani w życie społeczne swojej grupy mniejszościowej – stąd kolejna wątpliwość o słuszności uogólnienia wyników badań do całej społeczności LGBTQIA. Niemniej jednak, jak podkreślają autorzy raportu, pomimo powyższych ograniczeń publikacja stanowi jedną z największych i najbardziej usystematyzowanych analiz sytuacji społecznej jednostek nieheteroseksualnych. Badaniu podległo 9660 osób, z których 17,2% stanowiły lesbijki; średnia wieku respondentów wynosiła 25,28, a mediana 23 lata (Świder, Winiewski, 2017: 17).

Perspektywa jakościowa, do której będą odnosić dane raportu, została obrana w badaniu przeprowadzonym na przełomie 2014 i 2015 roku (Piksa, 2015). Moimi

---

⁵ Nazwisko panięskie autorki artykułu.

rozmówczyniami było osiem homoseksualnych kobiet w wieku od 19 do 40 lat – te skrajne wartości reprezentowały dwie z nich, pozostałe (sześć) to kobiety mające 21–24 lata. Celowy dobór próby (Kubinowski, 2010: 278–282) był wspierany strategią kuli śnieżnej – kolejne rozmówczynie były wskazywane przez poprzednie aż do teoretycznego wysycenia się badanych kategorii (Flick, 2012: 61).

Metodą badawczą, którą się posłużyłam, było instrumentalne studium indywidualnych przypadków w odmianie zbiorowej (cyt. za: Kubinowski, 2010: 172), zastosowaną techniką był wywiad swobodny ukierunkowany (Konecki, 2000: 169–170), a głównym narzędziem dyspozycje do wywiadu wyróżnione na podstawie uprzednio stworzonej ramy tematyczno-pojęciowej⁶. Ogólne kategorie podlegające badaniu były następujące (Piksa, 2015): zdrowie fizyczne, życie społeczne, kondycja psychiczna, relacje interpersonalne, aspekty środowiskowe, status materialny (w ramach przytoczonych aspektów istniało także wiele subkategorii).

Zgromadzone dane zostały zakodowane rzeczowo (Kubinowski, 2010: 235), a następnie poddane analizie za pomocą dwóch metod – analizy treści i metody ciągłego porównywania (Kubinowski, 2010: 246–250).

Zestawiając oba przytoczone badania, można wskazać w nich stosunkowo dużo podobnych cech, choć ich koncepcje powstawały niezależnie od siebie i bez świadomości badaczy o istnieniu tej drugiej. Na przestrzeni niniejszego artykułu będę odwoływać się jedynie do sytuacji homoseksualnych kobiet, bo to one w analizowanych pracach stanowią wspólne ogniwo próby badawczej.

Pomimo wysokiego podobieństwa zmiennych niezależnych ujętych w obu badaniach nie wszystkie z nich mogą być porównane, gdyż w przypadku niektórych kategorii autorzy raportu nie dokonali wyodrębnienia danych odnoszących się konkretnie do nieheteronormatywnych kobiet.

Respondentki raportu oraz moje rozmówczynie w znakomitej większości mają zbliżoną liczbę lat – średnia wieku tych pierwszych to 24,03 (Świder, Winiewski, 2017: 18); posługując się tym działaniem statystycznym w odniesieniu do moich badanych, można wyliczyć, że ich średnia wieku to 24,87 (Piksa, 2015: 100–105). Kategoria ta jest pierwszą, dzięki której można przypuszczać, że uczestniczki obu badań tworzą tożsamą grupę. Podobny wiek oraz sam fakt, że zgodziły się na wypełnienie kwestionariusza/wzięcie udziału w wywiadzie, które to aktywności odnosiły się do bardzo wrażliwej i często intymnej tematyki, świadczy o nich jako o jednostkach o specyficznych wartościach, przekonaniach i poglądzie na kwestię istnienia i realizowania się w społeczności nieheteronormatywnej.

---

⁶ Poprosiłam badane również o dokończenie serii zdań oraz zaproponowałam wypełnienia swojej analizy SWOT, pytając o mocne i słabe strony (w odniesieniu do teraźniejszości), szanse i zagrożenia (w odniesieniu do przyszłości) dla jakości ich życia w związku z byciem homoseksualną kobietą.

Kolejną zmienną niezależną powalającą na dokonanie porównania jest wykształcenie badanych kobiet. Respondentki raportu ukończyły średnio 14,16 lat nauki (Świder, Winiewski, 2017: 21), wartość ta dla moich rozmówczyń wynosi 15 lat (Piksa, 2015: 100–105). Przywołane liczby sugerują, że większość uczestniczek obu badań podjęła naukę na uczelniach wyższych, istnieje więc spora szansa, że miały one podobne doświadczenia społeczne i intelektualne w zakresie edukacji.

Warto zwrócić również uwagę na czas przeprowadzenia obu badań. Wspólnym jest dla nich rok 2015. Choć prace na potrzeby mojego projektu rozpoczęły się nieco wcześniej, a działania związane z raportem organizacji LGBTQIA skończyły później, obydwa badania zostały zrealizowane w podobnych warunkach społeczno-polityczno-kulturowych. Mimo zmiany władzy w Polsce w 2015 roku żadne rozwiązania formalne dla osób/związków nieheteroseksualnych nie zostały wprowadzone, tak więc należy przypuszczać, że różnica w czasie prowadzenia badań pozostaje nieistotna dla ich wyników.

Zmienne niezależne, które nie mogą być poddane porównaniu, to: dochody, subiektywna sytuacja materialna oraz miejsce zamieszkania i migracje (Świder, Winiewski, 2017: 22–29). Kwestie te także ujawniły się w toku moich badań, ale brak rozróżnienia danych w raporcie na odpowiedzi grupy homoseksualnych kobiet oraz fakt, że nie wszystkie moje rozmówczynie konkretnie odnosiły się do niektórych aspektów (np. wysokości dochodów), uniemożliwia trafne odniesienie wyników badań (Piksa, 2015: 100–105, 186–190).

Kategorie wspólne

Niniejsza część artykułu prezentuje podobne lub tożsame kategorie obu analizowanych projektów badań. Wskazuję tylko te, które pojawiły się także w trakcie moich badań, a więc mogą służyć porównaniu. Ważne jest także to, czy autorzy raportu dokonali prezentacji wyników odnoszących się do lesbijek. Punktem wyjścia są wyniki zaprezentowane w publikacji ilościowej, a więc porównaniu podlegają kolejne zmienne zależne raportu z zagadnieniami ramy tematyczno-pojęciowej stworzonej na potrzeby mojej pracy magisterskiej.

I. Instytucje publiczne

Publikacja organizacji LGBTQIA rozpoczyna właściwą analizę i interpretację wyników badań od rozdziału zatytułowanego „Zaufanie do instytucji i udział w wyborach parlamentarnych”. Respondenci zostali zapytani o stosunek do rządu, parlamentu, policji, sądów, organizacji LGBTQIA (Świder, Winiewski, 2017:

31), oraz o to, czy jesienią 2015 roku wzięli udział w wyborach do parlamentu (Świder, Winiewski, 2017: 38). Autorzy badania wykazali, że poddane mu jednostki nieheteronormatywne przeważnie wykazują się nieufnością w stosunku do rządu i parlamentu, wobec policji i sądów w podobnym stopniu są zarówno ufne, jak i nieufne, a organizacje LGBTQIA w większości darzą zaufaniem (Świder, Winiewski, 2017: 32).

Dane odnoszące się do homoseksualnych kobiet zostały wyodrębnione w zakresie ufności wobec rządu i parlamentu oraz organizacji działających na rzecz ich szeroko rozumianych praw. Wśród wszystkich respondentów to właśnie przeważająca liczba lesbijek wskazała dwie pierwsze wymienione instytucje jako niegodne zaufania (Świder, Winiewski, 2017: 32–34). One też w najwyższym stopniu określiły, że darzą ufnością organizacje LGBTQIA (Świder, Winiewski, 2017: 37).

Autorzy badania nie dokonali rozróżnienia odpowiedzi interesującej grupy w odniesieniu do pozostałych wspomnianych instytucji i do wyborów, gdyż dane reprezentujące homoseksualne kobiety nie stanowiły skrajnych wartości.

Rama tematyczno-pojęciowa przytaczanego projektu jakościowego uwzględniała kategorię określoną jako „sytuacja polityczna Polski” – w odpowiedziach moich rozmówczyń⁷ ujawniła się ona głównie pod postacią komentarza na temat ówczesnego rządu i parlamentu. Sądzę, że uzyskane dane można odnieść do powyżej przedstawionego rozdziału raportu, gdyż zadowolenie z wydarzeń rozgrywających się na scenie politycznej Polski lub jego brak jest powiązane z zaufaniem do instytucji za nie odpowiedzialnych.

Homoseksualne kobiety są rozczarowane prowadzoną polityką; jedna z nich twierdzi też, że panujący w Polsce ustrój jest niekorzystny i poprawę sytuacji w kraju powinno się zacząć właśnie od jego zmiany (Piksa, 2015: 190–196).

Wypowiedź odnosząca się do organizacji LGBTQIA pojawiła się w narracji dwóch rozmówczyń, choć kwestia ta nie została ujęta w koncepcji badań. Kobiety te zadeklarowały współpracę z Lambdą Warszawa, tak więc można przypuszczać, że darzą tę instytucję zaufaniem (Piksa, 2015: 153).

Dane zawarte w raporcie oraz zgromadzone w trakcie moich badań można określić jako zbieżne. Pomimo że badanym nie zadałam identycznych pytań, narracja, którą niektóre z nich podjęły, sugeruje, że mają ograniczone zaufanie do państwowych instytucji, a ufnością wykazują się wobec organizacji działających na rzecz osób nieheteronormatywnych. To, że tylko trzy rozmówczynie podjęły się

---

⁷ Trzy z nich wypowiedziały się na zadany temat, pozostałe unikały odpowiedzi lub stwierdziły, że scena polityczna ich nie interesuje, więc nie mają zdania.

komentarza w tej kwestii, wynika z otwartej formy wywiadu, w której nie narzucałam konieczności odpowiedzi na konkretne pytania; sądzę, że gdyby zaproponować każdej z nich formę kwestionariusza, ich odpowiedzi byłyby tożsame z tymi, których udzieliły respondentki raportu.

II. Jawność orientacji seksualnej

„Wyoutowanie i gorsze traktowanie” to kolejny rozdział publikacji, do której odniosę dane jakościowe. Poruszona została w nim problematyka jawności orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej w różnych środowiskach funkcjonowania respondentów. Wyniki ukazujące sytuację homoseksualnych kobiet są następujące⁸:

- a) świadomość orientacji seksualnej badanych kobiet ma: 97% przyjaciół, 82,9% współpracowników/znajomych ze szkoły, 75,5% rodziny, 29,7% sąsiadów (Świder, Winiewski, 2017: 41);
- b) orientacja seksualna respondentek jest jawna dla: 67,8% matek, 51,2% ojców, 64,7% siostr, 57,8% braci (Świder, Winiewski, 2017: 44);
- c) pełną akceptację homoseksualności wykazuje: 37,5% matek, 28,1% ojców, 23,1% siostr, 21,8% braci (Świder, Winiewski, 2017: 47);
- d) od stycznia 2015 r. do momentu wzięcia udziału w badaniu 71% badanych kobiet ukrywało swoją orientację seksualną w miejscu pracy, 73,2% na uczelni, a 50% z nich nie ujawniało jej przed sąsiadami, wynajmującymi lub najemcami (Świder, Winiewski, 2017: 51);
- e) w bezpośrednim kontakcie z przedstawicielem Kościoła/związku wyznaniowego 63,8% lesbijek doświadczyło nierównego traktowania (Świder, Winiewski, 2017: 52).

Zgromadzone przeze mnie dane jakościowe, dające możliwość porównania do powyżej przedstawionych wyników, zawierają się w ramach trzech kategorii tematyczno-pojęciowych: relacji interpersonalnych (jawność orientacji seksualnej i jej akceptacja), kontaktów społecznych (funkcjonowanie jako osoba homoseksualna na uczelni, w pracy, w sąsiedztwie) i kondycji psychicznej (kwestie religijności i kontaktu z duchownymi).

Zamiast ustosunkowywania się kolejno do każdego z wyżej przedstawionych punktów, połączę posiadane dane w tematyczne grupy. Najpierw dokonam symul-

⁸ W raporcie organizacji LGBTQIA są zawarte również dane odnoszące się do: klientów w pracy, bezpośrednich przełożonych, personelu medycznego, urzędów i miejsc publicznych, straty osób bliskich. Co więcej, autorzy badania wyróżnili w niektórych kwestiach szczegółowe procentowe udziały pewnych aspektów w odpowiedziach respondentów; ich także nie prezentuję ze względu na brak odzwierciedlenia w danych jakościowych, które posiadam.

tanicznej analizy kwestii związanych z coming outem i akceptacją w zakresie rodziny. Odnosząc się do tej zbiorowości, należy podkreślić istotność doboru próby dla interpretacji wyników. Przełożenie danych jakościowych, zebranych w obrębie tylko ośmiu przypadków, na ich procentowe odpowiedniki pozbawia je kontekstu (rzeczywistego składu rodziny), który jest niezbędny do zrozumienia zachodzących relacji. Kontekst ten postaram się skrótowo nakreślić, aby jak najwierniej oddać możliwość ich odzwierciedlenia w wynikach badania ilościowego.

Około 70% członków rodzin moich rozmówczyń wie o tym, że nie są heteronormatywne (Piksa, 2015: 141–152). Każda z rozmówczyń miała matkę, a pięć z nich ujawniło się przed nimi jako lesbijki (ok. 63%) – dwie spośród pięciu matek zaakceptowały bezwarunkowo orientację seksualną swoich córek (ok. 40%). Ojcowie byli obecni w połowie rodzin, 75% z nich wiedziało o nieheteronormatywności badanych kobiet, lecz żaden jej nie zaakceptował. Cztery rozmówczynie miały siostry, które to w 100% doświadczyły coming outu – jedna z nich nie aprobuje tego faktu (75% jest pogodzona z orientacją seksualną siostry). Trzy badane kobiety zadeklarowały posiadanie brata, z których tylko jeden wie o homoseksualności (ok. 33%) i w pełni ją akceptuje (100%).

Porównując dane badania ilościowego z powyższymi pochodzącymi z materiału jakościowego, można zauważyć pojedyncze podobieństwa – procent liczb członków rodziny wiedzących o orientacji seksualnej badanych kobiet oraz informacje odnoszące się do ich matek. Należy jednak zaznaczyć, że skład rodzinny to zmienna niezależna, tak więc, jak już wyżej wspominałam, niezbędny jest kontekst, który pozwoli zrozumieć złożoność relacji występujących w rodzinie. Zamiast dalszych porównań, pozwolę sobie podać niniejsze rozważania jako przykład potrzeby komplementarnego stosowania dwóch analizowanych nurtów prowadzenia badań naukowych, by w pełni zrozumieć interesujące zjawisko.

Odnosząc się do kolejnych kwestii, należy zauważyć, że moje rozmówczynie deklarują wysoki stopień jawności swojej orientacji seksualnej wśród grona towarzyskiego (Piksa, 2015: 158–162). Tylko jedna z nich nie ujawniła jej przed wszystkimi znajomymi, gdyż, pochodząc z konserwatywnego środowiska, boi się reakcji pojedynczych osób (Piksa, 2015: 160).

Coming outu wobec najbliższych współpracowników/współuczniów dokonała znacząca większość badanych kobiet; do ujawnienia homoseksualności nie dochodziło, gdy ich relacje z innymi nie były wystarczająco zażyłe, aby prowadzić rozmowy, w których można by zaznaczyć swoją orientację seksualną (Piksa, 2015: 158–162). Pięciu moim rozmówczyniom (ok. 65%) zdarzyło się celowo ukrywać homoseksualność w miejscu zatrudnienia/nauki; swoje działanie motywowały zazwyczaj wiedzą o homofobicznych przekonaniach innych pracowników/uczniów

lub współpracą ze starszym od nich pokoleniem, które w ich opinii, mogłoby nie zrozumieć kwestii nieheteronormatywności.

Kategoria relacji z sąsiedztwem została zdawkowo rozwinięta przez badane kobiety – cztery z nich zadeklarowały, że nie utrzymują z sąsiadami żadnego kontaktu i sądzą, że ich homoseksualność nie jest dla nich jawna (Piksa, 2015: 158–162). Dwie natomiast nawiązują sąsiedzkie relacje z pojedynczymi osobami i otwarcie mówią w nich o swojej orientacji seksualnej. Nie posiadam danych odnoszących się do jawności/ukrywania bycia lesbijką przed najemcami/wynajmującymi.

Ostatnią kwestią wymagającą odniesienia w zakresie analizowanego rozdziału raportu jest nawiązanie kontaktu z duchownymi i przebieg tej relacji, mając na uwadze homoseksualność badanych. Żadna z kobiet nie zadeklarowała osobistej rozmowy o orientacji seksualnej z przedstawicielem Kościoła⁹. Siedem z nich jednak wypowiada się na temat akceptacji nieheteronormatywności przez duchownych, a raczej jej braku, co dla moich rozmówczyń jest niezgodne z głoszoną ideą miłosierdzia (Piksa, 2015: 135–140). Swoje przekonanie o negatywnym stosunku tego środowiska do osób LGBT czerpią z kazań w kościele, narracji medialnej i historii swoich nieheteronormatywnych znajomych.

Porównując dane raportu i badania jakościowego odnoszące się do kwestii grona towarzyskiego, współpracowników/współuczniów, sąsiedztwa i kontaktu z duchownymi, można zauważyć pewną zbieżność wyników. Respondentki raportu, jak i moje rozmówczynie dokonały coming outu przed niemal wszystkimi swoimi znajomymi. W części metodologicznej wspominałam, że średnia wieku obu grup badanych kobiet to około 24–25 lat, można przypuszczać, że ich grono towarzyskie jest w podobnym wieku. Zdaje się, że szeroko rozumiana młodość, funkcjonowanie w Internecie i aktywna przynależność do tak zwanej globalnej wioski może generować większą otwartość, także w zakresie akceptacji nieheteronormatywności – to niemal stuprocentowe ujawnienie homoseksualności nie wydaje się zaskakujące w obliczu powyższych uwarunkowań.

Dokonanie coming outu wśród współpracowników/współuczniów i konieczność ukrywania orientacji seksualnej także uzyskały w obu badaniach podobne wyniki. Pomimo tego faktu sądzą, że zbieżność ta może być w takim samym stopniu prawdziwa, jak i nieprawdziwa. To kolejny przykład wyników, przy których brak kontekstu jest szczególnie niekorzystny¹⁰. Jak zaznaczałam powyżej, moty-

⁹ Pomijam przedstawicieli związków wyznaniowych, gdyż każda z badanych kobiet została ochrzczona i wychowywana w wyznaniu rzymskokatolickim.

¹⁰ Porównując ten przypadek do wyżej przedstawionych wyników odnoszących się do grona towarzyskiego, należy zaznaczyć, że ono nie jest „narzucone” badanym w przeciwieństwie do współpracowników i współuczniów. Można przypuszczać, że osoby LGBT będą poszukiwać znajomych

wacje moich rozmówczyń do nieujawnienia lub ukrywania swojej orientacji seksualnej były bardzo różne – nie w każdym przypadku było to powodowane obawą przed homofobią. Wyniki badania ilościowego nie ukazują przyczyn stosowania tych strategii, więc w tej kwestii nie w pełni realizują postawiony cel pogłębionej socjologicznej i psychologicznej analizy warunków życia osób LGBTQIA w Polsce (Świder, Winiewski, 2017: 15).

Jawność orientacji seksualnej i jej akceptacja w zakresie sąsiedzkich relacji to również bardzo złożona kategoria. Dwie moje rozmówczynie zadeklarowały coming out przed pojedynczymi sąsiadami, ale zrobiły to dlatego, że utrzymują głębsze kontakty z tymi osobami. Homoseksualność i heteroseksualność (choć z góry zakładana) nie są kwestiami, które dyskutuje się z przypadkowo i sporadycznie widywanymi ludźmi, tym bardziej, biorąc pod uwagę obecne uwarunkowania społeczno-kulturowe, gdzie instytucja sąsiedztwa przestaje mieć dla jednostki tak duże znaczenie, jak miała kiedyś (Pięta, 2014: 233). Wyniki badania ilościowego nie rozpatrują kwestii zażyłości badanych kobiet z sąsiadami, dlatego też nie obrazują przyczyn braku jawności orientacji seksualnej.

Ostatnią kategorią wymagającą porównania jest relacja z przedstawicielami Kościoła/związków wyznaniowych. Raport traktuje o bezpośrednim negatywnym kontakcie z duchownymi, którego doświadczyło 63,8% lesbijek. Moje rozmówczynie zaznaczyły, że osobiście nie zostały źle potraktowane, a ich przekonania wynikają z narracji w mediach, kazań w kościele i historii ich homoseksualnych znajomych. Pomimo tej różnicy wyniki można uznać za bardzo podobne – częste nieprzychylnie wypowiedzi duchownych odnoszące się do nieheteronormatywności są faktem¹¹, choć sam papież Franciszek w 2013 roku powiedział: „Jeśli ktoś jest homoseksualistą i poszukuje Boga oraz ma dobrą wolę, to kim ja jestem, by go osądzać?”. Mimo że głowa Kościoła rzymskokatolickiego przyjęła mniej konserwatywne stanowisko, wiele jego przedstawicieli nie chce go przyjąć (Dziarnowska, 2016a: 122–126). Warto w tym miejscu zaznaczyć działalność organizacji „Wiara i Tęcza”, która jednoczy osoby nieheteronormatywne i przychylnych im księży, aby mogły realizować one swoje potrzeby duchowe w przyjaznym środowisku – moje rozmówczynie wskazywały te zrzeczenie jako nadzieję dla Kościoła w Polsce.

---

należących do tego samego środowiska, albo takich którzy będą je akceptować – takie założenie nakreśla kontekst interpretacji wyników. Relacje w pracy i w szkole/na uczelni są warunkowane są regulowane bardziej złożonymi czynnikami.

¹¹ Za przykład mogą posłużyć teksty publikowane na łamach czasopisma „Miłujcie się!”, które opisują homoseksualność w bezkompromisowy i wysoce negatywny sposób. Jest ona często określana jako wynaturzenie, źródło cierpienia, a nawet stawiana na równi z zoofilią.

III. Ocena dotychczasowego życia, poczucie osamotnienia i sposoby radzenia sobie ze stresem

Wymienione w śródtytule kategorie zostały zawarte w kolejnym rozdziale raportu¹². Odnosząc się do pierwszej z nich, należy wskazać, że homoseksualne kobiety, dokonując oceny swojego dotychczasowego życia, w 68% opisały je w pozytywnym wymiarze, 15,5% z nich wypowiedziało się neutralnie, a 16,4% negatywnie (Świder, Winiewski, 2017: 58).

Ponad połowa respondentek (53,1%) deklaruje, że dotyka je poczucie osamotnienia (Świder, Winiewski, 2017: 59).

Badacze wyróżnili szereg sposobów radzenia sobie z trudnymi sytuacjami, które stosują homoseksualne kobiety, a są to (Świder, Winiewski, 2017: 64): zajęcie się rzeczami odwracającymi uwagę od problemu (34,8%), zwrócenie się o radę i pomoc do innych ludzi (32,5%), mobilizacja i przystąpienie do działania (29,9%), pocieszanie się, że mogło być gorzej lub że inni mają gorzej (17,2%), poddanie się i rezygnacja z działania (13%), sięgnięcie po alkohol (10,4%), zażycie środków uspokajających (5,4%), modlitwa o pomoc do Boga (4,9%).

Ogólna ocena dotychczasowego życia została opisana przez moje rozmówczynie na wstępie każdego wywiadu. Rozpoczynając badanie, każdorazowo zadawałam pytanie: „Jak oceniasz jakość swojego życia?”. Materiał empiryczny uzyskany w odpowiedzi na to pytanie, a także całość narracji poszczególnych kobiet, dały obraz ich zadowolenia z życia. Połowa kobiet wypowiedziała się pozytywnie na ten temat, trzy z badanych raczej neutralnie, jedna raczej negatywnie. Wyniki obu badań są podobne w zakresie respondentek i rozmówczyń zadowolonych ze swojego funkcjonowania – badane przeze mnie kobiety, które zaliczam do tej grupy, stanowczo podkreśliły swoje usatysfakcjonowanie. Te przypisane przeze mnie do dwóch pozostałych kategorii nie zadeklarowały zdecydowanie stopnia zadowolenia, określenie jego poziomu jest moją interpretacją całości ich wypowiedzi. Trudno przyrównać te wyniki do badania ilościowego – interesującą byłaby kompilacja obu podejść, w której interpretację jakościową, tu dokonaną, można by odnieść do jednoznacznego wyboru w kwestionariuszu.

Sześć z moich rozmówczyń czuje się osamotniona lub obawia się tego stanu (Piksa, 2015: 112–120). Problematyka ta ujawniła się w kontekście diagnozowania źródeł lęku badanych kobiet. Przedstawione wyniki są zbieżne z danymi raportu.

---

¹² Poza wskazanymi kwestiami analizowany i kolejny rozdział poruszają także problematykę: myśli samobójczych, obecnego stanu zdrowia, symptomów depresji. Nie podejmuję się opisu tych wyników badań ze względu na brak rozróżnienia w nich danych na lesbijki, albo dlatego, że moje badanie nie objęło swą ramą tematyczno-pojęciową pewnych aspektów.

Można podejrzewać, że nieheteronormatywność generuje większe zagrożenie samotnością. Jak zaznaczały moje badane, ich obawa związana z byciem osamotnioną ma trojaki źródło. Stanowią je przekazy płynące ze strony nieakceptującej rodziny pochodzenia, homofobiczne środowisko zamieszkania, a także osobiste doświadczenia – badane kobiety podkreślały, że trudno znaleźć im odpowiednią partnerkę.

Odnosząc się do ostatniej opisanej kwestii – strategii radzenia sobie z trudnymi sytuacjami – należy zaznaczyć, że moje rozmówczynie zadeklarowały realizację dwóch wymienionych sposobów¹³: poddanie się (jedna kobieta) oraz mobilizację (cztery kobiety) (Piksa, 2015: 112–120). Warto podkreślić, że badana, która stwierdziła, że rezygnuje z działania, robi to tylko w jednej dotyczącej ją sytuacji (nie jest ona związana z homoseksualnością), a w pozostałych mobilizuje się. Strategia dotycząca większości moich rozmówczyń plasuje się na trzeciej pozycji w raporcie, ale biorąc pod uwagę dokładne dane procentowe, pragnę zauważyć, że istnieje niewielka różnica w wynikach pomiędzy tymi z pierwszego, drugiego i czwartego miejsca. Myślę, że sam fakt wzięcia udziału w badaniu przeprowadzonym za pomocą wywiadu (badaniu długim, wyczerpującym) i dotyczącym bardzo delikatnych kwestii świadczy o tendencji do podejmowania wyzwań.

IV. Przemoc motywowana uprzedzeniami

Analizowana kategoria rozumiana jest przez badaczy opracowujących raport jako wyrządzanie psychicznej i fizycznej krzywdy oraz jako zachowania pasywne (np. ignorowanie, odmawianie usług) (Świder, Winiewski, 2017: 75). W niewielkim stopniu mogę odnieść wyniki przeprowadzonych przeze mnie badań do tych zawartych w raporcie¹⁴. Nie zajmowałam się szczegółowo kwestią przemocy ze względu na fakt, że w trakcie wywiadów moje rozmówczynie nie wskazywały, aby ten problem je dotyczył. Jedynym wskaźnikiem, na temat którego dane również posiadam, jest procent respondentek doświadczających przemocy werbalnej. Informa-

---

¹³ Nie pytałam konkretnie o radzenie sobie w trudnych sytuacjach, ale ten aspekt pojawił się w ramach wypowiedzi o odczuwanym stresie i metodach zwalczania go. Myślę, że te dwie kategorie można uznać za jednoznaczne.

¹⁴ Pozostałe poruszone kwestie w analizowanym rozdziale to: odsetek osób doświadczających różnych rodzajów przemocy (seksualnej, fizycznej, wandalizmu i odmawiania, gróźb), średnia liczba zdarzeń przemocowych w podziale na województwa, miejsca dokonywania aktów agresji, charakterystyka sprawców ataków. W raporcie istnieją też osobne dwa rozdziały powiązane z tą problematyką. Jeden dotyczy mowy nienawiści, drugi stresu mniejszościowego. Nie odniosę się do nich na łamach artykułu ze względu na brak wyników badań dających możliwość porównań. Pomijam także część o młodzieży szkolnej LGBT i dochodach kobiet nieheteroseksualnych – w raporcie brak rozróżnienia wyników na grupę lesbijek.

cja o wyzwiskach kierowanych w ich stronę pojawiła się w wypowiedzi dotyczącej jakości ich funkcjonowania jako lesbijek w przestrzeni społecznej. Raport podaje, że 64,12% badanych lesbijek doświadczyło takiego działania w latach 2015–2016 (Świder, Winiewski, 2017: 81). Ponad połowa moich rozmówczyń także spotkała się z przemocą werbalną motywowaną homofobią (Piksa, 2015: 176–184). Można założyć korelację pomiędzy narażeniem na ataki przemocy a jawnością orientacji seksualnej badanych kobiet w poszczególnych grupach funkcjonowania (wyniki te korespondują więc z wnioskami przedstawionymi w drugim punkcie niniejszego artykułu). Co więcej, doznają one werbalnej przemocy zapewne także wtedy, gdy poprzez swoje zachowanie w miejscach publicznych i wygląd¹⁵ sugerują, że nie są heteroseksualne (Piksa, 2015: 184–185).

V. Życie rodzinne

Kolejny rozdział raportu traktuje zarówno o obecnym związku homoseksualnych kobiet, jak i o ich przekonaniach odnoszących się do szeroko rozumianego życia rodzinnego. W momencie przeprowadzania badania 63,8% kobiet pozostawało w jednopłciowej relacji romantycznej (Świder, Winiewski, 2017: 89)¹⁶. Zapytane o to, czy gdyby w Polsce istniała możliwość zawarcia związku partnerskiego, zdecydowałyby się na takie rozwiązanie, w 92,2% odpowiedziały, że tak; 72,2% z nich chciałoby zawrzeć związek małżeński, a 44,5% zdecydowałoby się na adopcję dzieci (Świder, Winiewski, 2017: 91).

Homoseksualne kobiety, z którymi prowadziłam wywiady, w momencie ich przeprowadzania w większości nie pozostawały w związku, lecz trzy z nich zadeklarowały, że ich relacje z inną kobietą w niedawnym czasie uległy zerwaniu (Piksa, 2015: 153–158).

Zostały zapytane o to, co sądzą o zawieraniu związków partnerskich/małżeńskich oraz o adopcji dzieci przez osoby nieheteronormatywne. Mimo że pytanie nie odnosiło się bezpośrednio do ich chęci w tych względach, większość badanych właśnie tak je zinterpretowała (Piksa, 2015: 176–183). Wyniki, które uzyskałam, są bardzo zbliżone do tych, które reprezentuje raport. Sześć moich rozmówczyń chciałaby wstąpić w związek partnerski, jedna w małżeński lub partnerski, a pięć z nich podjęłaby się adopcji dzieci. To pytanie zadane w kwestionariuszu dawało możliwość wielokrotnego wyboru, stąd zapewne wysoka deklaracja badanych ko-

¹⁵ Zgodnie ze stereotypem lesbijki wygląd oraz sposób ubierania się i poruszania przypominający mężczyznę.

¹⁶ Badanie poruszało także kwestię długości pozostawania w obecnym związku oraz plany macierzyńskie na najbliższe 5 lat, lecz ze względu na brak rozróżnienia wyników na grupę lesbijek nie mogę odnieść do nich danych jakościowych.

biet w odniesieniu zarówno do związku partnerskiego, jak i małżeństwa. Nie do-
 pytywałam żadnej z moich rozmówczyń o te dwa warianty, a same częściej mówiły
 o związku partnerskim, zapewne dlatego, że dyskusja publiczna w Polsce dotyczy
 przede wszystkim tej opcji.

Tabela. 1 Syntetyczne porównanie danych poddanych analizie

		RAPORT ORGANIZACJI LGBTQIA	BADANIE AUTORSKIE ¹⁷	
ZAŁOŻENIE METODOLOGICZNE	Orientacja badawcza	ilościowa	jakościowa	
	Metody; techniki; narzędzia badawcze	sondaż diagnostyczny; ankieta; kwestionariusz ankiety	studium indywidualnych przypadków; wywiad swobodny ukierunkowany; dyspozycje do wywiadu i rama tematyczno-pojęciowa	
	Metody analizy danych	analiza statystyczna	analiza treści, metoda ciągłego porównywania	
	Próba badawcza	użytkownicy portali społecznościowych LGBTQIA, ok. 1660 lesbijek	celowy, strategia kuli śnieżnej, 8 lesbijek	
	Czas prowadzenia badań	2016 i 2017 rok, pytania kwestionariuszowe dotyczyły doświadczeń z lat 2015 i 2016	2014 i 2015 rok	
ZMIENNE / KATEGORIE RAMY TEMATYCZNO-POJĘCIOWEJ	Kwestie indywidualne	Średnia wieku	24,03 lat	24,87 lat
		Średnia lat nauki	15,16 lat	15 lat
	Instytucje publiczne	Zaufanie do rządu i parlamentu	przeważająca liczba badanych homoseksualnych kobiet określa rząd i parlament jako niegodne zaufania	wszystkie badane homoseksualne kobiety mają ograniczone zaufanie do instytucji państwowych
		Zaufanie do organizacji LGBTQIA	badane homoseksualne kobiety w najwyższym stopniu darzą zaufaniem organizację LGBTQIA	trzy z badanych homoseksualnych kobiet ufa organizacjom LGBTQIA; pozostałe nie podejmują interesującej problematyki, gdyż nie była ona objęta ramą tematyczno-pojęciową

¹⁷ Kontekst danych zaprezentowanych w ramach autorskiego badania jakościowego został opisany w poprzednich treściach artykułu.

ZMIENNE / KATEGORIE RAMY TEMATYCZNO-POJĘCIOWEJ		Jawność orientacji seksualnej	
		Rodzina pochodzenia	świadomość orientacji seksualnej rozmówczyń ma:
Jawność orientacji seksualnej	Rodzina pochodzenia	<p>respondentek ma:</p> <p>75,5 % rodziny;</p> <p>67,8% matek;</p> <p>51,2% ojców;</p> <p>64,7% sióstr;</p> <p>57,8% braci</p> <p>Pełną akceptację orientacji seksualnej respondentek wykazuje:</p> <p>37,5% matek;</p> <p>28,1% ojców;</p> <p>23,1% sióstr;</p> <p>21,8% braci</p>	<p>ok. 70% rodziny;</p> <p>63% matek;</p> <p>75% ojców;</p> <p>100% sióstr;</p> <p>ok. 33% braci</p> <p>Pełną akceptację orientacji seksualnej rozmówczyń wykazuje:</p> <p>ok. 40% matek;</p> <p>0% ojców;</p> <p>75% sióstr;</p> <p>100% braci</p>
	Grono towarzyskie	świadomość orientacji seksualnej respondentek ma 97% przyjaciół	świadomość orientacji seksualnej rozmówczyń ma 87,5% członków grona towarzyskiego
	Współpracowni-cy/współuczniowie	świadomość orientacji seksualnej respondentek ma 82,9% współpracowników/ znajomych ze szkoły; ok. 71%–73,2% respondentek ukrywało orientację seksualną w miejscu pracy/ na uczelni	świadomość orientacji seksualnej badanych kobiet ma znacząca większość ich współpracowników/współuczniów; ok. 65% rozmówczyń zdarzyło się ukrywać homoseksualność w miejscu zatrudnienia/nauki
	Sąsiedztwo	świadomość orientacji seksualnej respondentek ma 29,7%; 50% respondentek celowo ukrywa homoseksualność	rozmówczynie w większości deklarują brak kontaktu z sąsiadami i przypuszczalną niejawność ich orientacji seksualnej; dwie z nich, które z sąsiedztwem łączą bliższa relacja, dokonały coming outu
	Duchowni	w bezpośrednim kontakcie z duchownymi 63,8% respondentek doznało nierównego traktowania	żadna z rozmówczyń nie deklaruje bezpośredniego negatywnego kontaktu z duchownymi; wypowiedzi dotyczą nierówności dostrzeganych w kazaniach, narracji medialnej i historiach innych nieheteronormatywnych osób
Poczucie osamotnienia	Ocena dotychczasowego życia	respondentki dokonały następujących ocen swojego dotychczasowego życia: pozytywna: 68% respondentek; neutralna: 15,5% respondentek; negatywna: 16,4% respondentek	rozmówczynie dokonały następujących ocen swojego dotychczasowego życia: pozytywna: 50% rozmówczyń; neutralna: 37,5% rozmówczyń; negatywna: 12,5% rozmówczyń
	Poczucie osamotnienia	53,1% respondentek deklaruje poczucie osamotnienia	75% rozmówczyń deklaruje poczucie osamotnienia

ZMIENNE / KATEGORIE RAMY TEMATYCZNO-POJĘCIOWEJ	Sposoby radzenia sobie ze stresem		sposoby respondentek radzenia sobie z trudnymi sytuacjami: 34,8% zajmuje się rzeczami odwracającymi uwagę od problemu; 32,5% zwraca się o radę i pomoc; 29,9% mobilizuje się i przystępuje do działania; 17,2% pociesza się, że mogło być gorzej lub że inni mają gorzej; 13% poddaje się i rezygnuje z działania; 10,4% sięga po alkohol, a 5,4% po środki uspakajające; 4,9% modli się o pomoc do Boga	sposoby rozmówczyń radzenia sobie z trudnymi sytuacjami: 50% mobilizuje się i przystępuje do działania; 12,5% poddaje się i rezygnuje z działania
	Przemoc motywowana uprzedzenia-mi		przemocy werbalnej doświadczyło 64,12% respondentek	przemocy werbalnej doświadczyło ponad 50% rozmówczyń
	Życie rodzinne	Pozostawanie w związku	jednopłciową relację w momencie przeprowadzania badania tworzyło 63,8% respondentek	większość kobiet w momencie przeprowadzania badania nie pozostawała w związku
		Stosunek do rozwiązań formalnych	w przypadku istnienia w Polsce możliwości adopcji dzieci i zawarcia formalnego związku przez osoby tej samej płci: 92,2% respondentek chciałyby zawrzeć formalny związek; 72,2% respondentek chciałyby zawrzeć związek małżeński; 44,5% respondentek chciałyby adoptować dzieci	w przypadku istnienia w Polsce możliwości adopcji dzieci i zawarcia formalnego związku przez osoby tej samej płci: 75% respondentek chciałyby zawrzeć formalny związek; 12,5% respondentek chciałyby zawrzeć związek małżeński; 62,5% respondentek chciałyby adoptować dzieci

Źródło: opracowanie własne

Podsumowanie i wnioski

Podsumowania informacji zawartych w artykule należy dokonać na dwóch płaszczyznach, tak jak dwuwymiarowo zostały sformułowane jego cele.

Odnosząc się do kwestii poznawczych obu badań, warto podkreślić trudną sytuację homoseksualnych kobiet. Często nieakceptacja orientacji seksual-

nej i konieczność jej ukrywania w wielu środowiskach funkcjonowania obniża jakość ich życia i prowadzi do poczucia osamotnienia. Nieistnienie rozwiązań prawnych umożliwiających sformalizowanie związku i adopcję dzieci oraz brak działań polskich władz w tym zakresie wzbudza w badanych kobietach nieufność do instytucji państwowych, a co za tym idzie, zapewne niepokój o swoje dalsze losy.

Drugim zadaniem artykułu było ukazanie możliwości dopełniania się badań ilościowych i jakościowych. Jak podaje literatura przedmiotu odnosząca się do łączenia obu nurtów, wyniki badań (cyt. za Flick, 2011: 168): mogą być zbieżne (całkowicie spójne lub w znaczącym stopniu), mogą się uzupełniać (wywiady pogłębiają i uszczegóławiają pewne kwestie) lub mogą się różnić (co stanowi powód do dalszych badań). W znakomitej większości wyniki obu analizowanych projektów stanowiły wzajemne odzwierciedlenie. Co więcej, dokonując interpretacji tychże zbieżności, często wskazywałam na wypowiedzi moich badanych, które nadawały kontekst pewnym kwestiom, wyjaśniały i poszerzały analizę.

Sądzę, że przytoczone na początku triangulacja, facylitacja i komplementarność znalazły zastosowanie w połączeniu wyników obu badań. Przedstawione koncepcje wzajemnie weryfikują trafność analizy i interpretacji zgromadzonego materiału empirycznego. Zmienne zależne opracowane w kwestionariuszu mogą zostać odzwierciedlone w ramie tematyczno-pojęciowej projektu jakościowego, co uzupełni go o kwestie dotychczas nierozpoznane (grono takich aspektów wskazywałam w przypisach). Natomiast czerpiące z przytoczonej ramy tematyczno-pojęciowej badanie ilościowe mogłoby zostać rozbudowane o kategorie dostarczające informacji o relacjach interpersonalnych, co nakreślałoby nieco kontekst pewnych odpowiedzi (np. kwestia coming outu przed sąsiadami). To, że badania spełniły warunek komplementarności, uzasadniłam powyżej – dane jakościowe i ilościowe stanowiły wzajemne uzupełnienie.

Finalizując swoje rozważania, chciałabym jeszcze raz podkreślić fakt, że oba projekty powstawały niezależnie od siebie. Pomimo braku współpracy badaczy charakteryzują się one wieloma podobieństwami w zakresie opracowania kategorii podlegających badaniom, a w efekcie wysokim wzajemnym odzwierciedleniem wyników. Wspólne opracowanie eklektycznej koncepcji badań dałoby możliwość jeszcze głębszej i bardziej wyczerpującej analizy i interpretacji sytuacji społecznej i jakości życia członków społeczności LGBTQIA. Rozpoznanie to skutkowałoby większą świadomością złożoności interesującego zjawiska i wynikającą z niej sprawnością oraz efektywnością w projektowaniu działań na rzecz osób nieheteronormatywnych.

Bibliografia

- Dziarnowska M. (2016a), Kościół, polityka, warunki życia – źródła irytacji homoseksualnych kobiet, *Parezja*, nr 2.
- Dziarnowska M. (2016b), Relacje homoseksualnych kobiet z rodziną pochodzenia jako czynnik warunkujący jakość ich życia, *Kultura – Społeczeństwo – Edukacja*, nr 1.
- Flick U. (2011), *Jakość w badaniach jakościowych*, przeł. P. Tomanek, Warszawa.
- Flick U. (2012), *Projektowanie badania jakościowego*, przeł. P. Tomanek, Warszawa.
- Hammersley M. (2013), *The relationship between qualitative and quantitative research: paradigm loyalty versus methodological eclecticism*, <https://martynhammersley.files.wordpress.com/2013/03/relationship-between-qualitative-and-quantitative-research.pdf>, dostęp: 29.01.2018.
- Konecki K. (2000), *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*, Warszawa.
- Kubinowski D. (2010), *Jakościowe badania pedagogiczne: filozofia, metodyka, ewaluacja*, Lublin.
- Pięta J. (2014), *Pedagogika czasu wolnego*, Warszawa.
- Piksa M. (2015), *Jakość życia homoseksualnych kobiet – studium przypadków*, maszynopis pracy magisterskiej, Białystok.
- Piksa M. (2016), Quality of life of homosexual women in the context of their functioning in society – chosen aspects, *Journal of Gender and Power*, nr 1.
- Silverman D. (2012), *Interpretacja danych jakościowych*, przeł. M. Głowacka-Grajper, J. Ostrowska, Warszawa.
- Straś-Romanowska M. (2010), Badania ilościowe vs jakościowe – pytanie o tożsamość w psychologii, *Roczniki Psychologiczne*, nr 1.
- Świder M., Winiewski M. (red.). (2017), *Sytuacja społeczna osób LGBTa w Polsce. Raport za lata 2015–2016*, Warszawa.

